

NUORET JA ELÄVÄ TOIMIJUUDEN TUNTO ELÄMÄNKULUN KÄÄNNEKOHDISSA

Anna Juntunen: *TT, Helsingin yliopisto*

anna.juntunen@evl.fi

Janus vol. 28 (1) 2020, 20–41

 Janus

Tiivistelmä

Artikkelissa tutkin 14–20-vuotiaiden nuorten elämänsä käännepiikkeitä toimijuuden tunnon näkökulmasta. Toimijuuden tunnolla viitataan nuoren kokemukseen mahdollisuudesta tehdä valintoja ja toteuttaa niitä (Gordon 2005). Aineistona ovat nuorten haastattelut, heidän elämänsäpiikkeitänsä ja valokuvat heille tärkeistä asioista tai ihmisistä. Artikkelin tulokset rakentuvat kolmen pääteeman ympärille: 1. kokemus sosiaalisesta tuesta, vastuusta ja yhteenkuuluvuudesta elämänsä käännepiikkeitä, 2. autonomian kokemukset elämänsä käännepiikkeitä ja 3. minäpystyvyys elämänsä käännepiikkeitä. Tulokset osoittavat nuorten toimijuuden tunnon vaihtelevan elämänsä käännepiikkeitä, institutionaalisissa, sattumanvaraisissa ja voimaantumisen käännepiikkeitä. Nuoren toimijuuden tuntoa ei voi tarkastella vain vahvana tai heikkona, sillä usein nuorella on monia erilaisia toimijuuksia tilanteesta riippuen. Käännepiikkeitä voivat muokata nuoren toimijuuden tuntoa ja toisaalta toimijuuden tuntoa voi vaikuttaa nuoren suhtautumiseen elämään elämänsä käännepiikkeitä.

NUORUUDEN SIIRTYMÄT JA TOIMIJUUDEN IHANNE

Tässä artikkelissa tutkin nuorten elämänsä käännepiikkeitä toimijuuden tunnon käsitteen avulla. Tuon esille haastateltavien kokemuksia toimijuuden tunnosta niissä hetkissä ja tapahtumissa, jotka nuoret mieltävät elämänsä käännepiikkeitä. Toimijuuden tuntoa on yksilön oma kokemus toimijuutta mahdollistavista ja rajoittavista asioista (Gordon 2005; Paju 2013). Ymmärrän toimijuuden tunnon muotoutuvan yksilön ja erilaisten rakenteellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten kontekstien vuorovaikutuksessa. Tutkimukseni edustaa monitieteistä elämänsä käännepiikkeitä tutkimuksen perinnettä, jossa ihmisen elämää, kokemuksia ja toimijuutta tar-

kastellaan ajallisuuden näkökulmasta (Elder & Giele 2009).

Hallituksen lapsi- ja nuorisopoliittiset kehittämissuunnitelmat pohjautuvat ajatukseseen elämänsä käännepiikkeitä, jossa ihmisen elämä nähdään kaarena lapsuudesta nuoruuteen ja nuoruudesta aikuisuuteen. Suomalaista nuorisopoliittisyyttä on kritisoitu sen elämänsä käännepiikkeitä, jossa nuoren elämänsä käännepiikkeitä on tarkasteltu siirtymien ja niihin liittyvien palvelujen näkökulmasta. (Suurpää 2009, 12–13.) Tutkimuksellinen ja julkinen keskustelu nuorten elämänsä käännepiikkeitä liittyvästä toimijuudesta kiinnittyy usein erilaisiin nivelvaiheisiin ja siirtymiin. Nivelvaiheilla tarkoitetaan niitä hetkiä, kun nuoren oletetaan ottavan seuraavan as-

keleen koulutuksellisella polulla, vaikkapa peruskoulun jälkeen (Vehviläinen 2006, 31). Siirtymät elämänculussa voivat tarkoittaa esimerkiksi koulutuksellisia, ammatillisia tai itsenäistymiseen liittyviä askelia (Ecclestone ym. 2010). Nuorten elämänculkuihin liittyvän toimijuuden tutkimisessa ovat korostuneet institutionaaliset siirtymät ja erityisesti poikkeamat institutionaalisilta poluilta (esim. Aaltonen & Lappalainen 2013; Tolonen 2005). Olettamusta erilaisten ikäsidoonnaisten elämäncvaiheiden läpikäymisestä ja siirtymistä ei voida pitää enää relevanttina, sillä nuoret rakentavat toimijuudellaan omanlaisiaan, yksilöllisiä elämänculkuja (Ecclestone ym. 2010).

Nuorisotutkija Leena suurpää nostaa esille elämänckaaripoliitiikan uhkakuvia, kuten ajatuksen nuoren lineaarisesti ja normien mukaisesti etenevästä elämänckulusta. Elämänckaaripoliittinen näkökulma nuoruuteen ei huomioi riittävästi nuorten yksilöllisiä elämänculkuja. Suurpää esittää, että elämänckaaripoliitiikan sijaan puhuttaisiin elämänckulupoliitikasta, jossa nuoren elämä ei näyttäydä vain ennalta arvattavana siirtymien ja tapahtumien ketjuna, vaan yksilöllisenä elämäncpolkuna. (Suurpää 2009, 12–13.) Elämänckulun tarkasteleminen siirtymien näkökulmasta voi niputtaa nuoret yhdeksi ryhmäksi. Siirtymiä arvioidaan usein edellisten sukupolvien näkökulmasta, joiden perintöön nuorten odotetaan liittyvän. (Wyn & Woodman 2006, 511.)

Nuorten toimijuuteen kohdistuu moninaisia vaatimuksia ja ihanteita, jotka voivat olla erilaisten palvelujärjestelmien ylläpitämiä rakenteellisia ja kulttuurisia odotuksia. Usein nuoren

toimijuuden synonyymina käytetään aktiivisuuden ja osallisuuden käsitteitä (Kiilakoski 2012, 222). Keskustelu nuorten toimijuudesta painottaa toimijuuden rajallisuutta ja reunaehtoja. Toimijuus tai sen puute liittyvät kysymykseen vallasta ja esitetäänkin, että toimijuuden edellytyksenä on ihmisen kokemus mahdollisuudesta valita, tehdä toisin tai löytää merkityksiä elämänckulun tapahtumista (Ronkainen 2008).

ELÄMÄNCULKU JA KÄÄNTEENTEKEVÄT KÄÄNNEKOHDAT

Elämänckululla (life course) tarkoitetaan yksilön omaa kokemuksellista kertomusta hänen elämäncsä vaiheista, johon vaikuttavat muun muassa ikä, sukupuoli ja merkitykselliset tapahtumat sekä rakenteelliset tekijät (Settersten 2003). Yksilön toimijuutta, elämänctilannetta tai kokemuksia ei voida ymmärtää, mikäli tarkastellaan vain ihmisen nykyistä elämäncvaihetta (Elder & Giele 2009). Elämänckulua ei tule nähdä elämänckaaren käsitteen synonyymina. Elämänckaaren käsitteeseen liittyvä ajatus ihmisen normatiivisesti ja yksiselitteisesti etenevästä elämäncstä. Elämänckulun käsite huomioi yksilölliset ja moninaiset elämäncpolut, jotka sisältävät erilaisia reittejä ja aikatauluksia. (Nikander 1999, 29.)

Nuoren elämänckulku nivoutuu erilaisiin sosiaalisiin konteksteihin, joissa hän elää. Ihmissuhteet, kulttuuriset ilmiöt, yhteiskunnalliset rakenteet ja historialliset tekijät vaikuttavat elämänckulun rakentumiseen (Settersten 2003, 2). Yksilölle on luontevaa tulkita elämäncnäntapahtumia ja niiden merkityksiä suhteessa toisiin ihmisiin (Elder 1998).

Nuorella itsellään on myös mahdollisuuksia muovata elämäänsä valintojensa ja arvojen pohjalta (Piispa & Salasuo 2014, 24–25). Nuoruutta pidetään aikana, jolloin oman elämänkulun merkitykset alkavat nivoutua identiteetin palasiksi (Habermas 2010). Identiteetillä ei tarkoiteta pelkästään käsitystä itsestä, vaan myös muista ihmisistä ja ryhmäjäsenyyksistä. Identiteetti ei ole pysyvä ominaisuus, vaan pikemminkin muuttuva prosessi. Identiteetin käsite kietoutuu ajallisuuteen, sillä läpi elämänkulun ihminen joutuu pohtimaan kysymyksiä siitä, millainen hän oli, on tällä hetkellä ja millaiseksi hän on tulossa. (Hall 2002, 223.)

Elämänkulun käännekohdilla (turning points) tarkoitetaan tapahtumia, joiden seuraukset voivat merkitä pitkäaikaisia muutoksia ja murroksia yksilön elämässä. Käännekohdat muuttavat ihmisen elämänkulkua ja ne syntyvät omien valintojen, ratkaisujen tai yllättävien tapahtumien myötä. Ihmisen subjektiivinen kokemus elämäntapahtuman merkityksestä ja sen vaikutuksesta määrittää sen, mitkä hetket, tapahtumat ja kohtaamiset nousevat hänen elämänsä käännekohdiksi. Käännekohtien merkitykset voivat avautua ihmiselle vasta myöhemmässä elämänkulussa, kun hän kykenee arvioimaan käännekohtien pitkäaikaisia vaikutuksia. (Rutter 1996.)

Nuorten elämänkulkujen käännekohdat liittyvät esimerkiksi ihmissuhteisiin, itsenäistymiseen ja yllättäviin elämäntapahtumiin, kuten sairastumiseen tai läheisen menettämiseen (Thomson ym. 2002). Käännekohta voi tarkoittaa esimerkiksi kriittistä hetkeä, jolloin nuori oivaltaa elämänsä suuntaviivoja

(Piispa 2013, 26–27). Aiemmassa tutkimuksessa nuorten elämänkulkua on analysoitu käännekohtien sekä kriittisten ja kohtalokkaiden hetkien näkökulmasta. Kriittiset hetket voidaan nähdä elämänkulun käännekohtina, jotka vaikuttavat nuoren identiteettiin ja elämänkulkuun. Kriittisiä hetkiä tutkimalla pyritään tavoittamaan nuoren elämän käännekohtia, jotka eivät välttämättä liity institutionaalsiin siirtymiin. (Henderson ym. 2007; Shildrick & MacDonald 2008.) Käännekohdalla ei tarkoiteta samaa kuin siirtymällä, vaikkakin siirtymä voi yksilön kokemuksessa merkitä käännekohtaa. Jotta siirtymästä tulee käännekohta, tulee sen jollain tapaa muuttaa ihmisen suhtautumista itseensä, kanssaihmiisi ja ympäröivään maailmaan. (Rutter 1996.)

TOIMIJUUDEN TUNTO JA ELÄMÄNKULUN KÄÄNNEKOHDAT

Nuorten toimijuutta tutkineen Tuula Gordonin mukaan toimijuuden puolisena lankana voidaan pitää ihmisen tunnetta ja kokemusta siitä, että hänellä on mahdollisuus tehdä valintoja ja päätöksiä omaa elämäänsä koskien. Ihmisen kokemukseen mahdollisuudesta tehdä valintoja vaikuttavat moninaiset sosiaaliset, kulttuuriset, yhteiskunnalliset ja materiaaliset tekijät. Gordon nimittää ihmisen käsitystä hänen omista mahdollisuuksistaan päätöksentekoon ja sen toteuttamiseen toimijuuden tunnoksi (sense of agency). (Gordon 2005.) Psykologit Mark Cummings ja Alice Schermerhorn erottavat toisistaan toimijuuden toteuttamisen ja toimijuuden tunnon käsitteet. Toimijuuden toteuttaminen ymmärretään nuoren toiminnaksi ja tekemiseksi, kun

taas toimijuuden tunto on nuoren kokemusta hänen omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa ja valita. (Cummings & Schermerhorn 2002, 94–95.)

Käännekohta ja toimijuuden tunto ovat molemmat ihmisen mielensisäisiä prosesseja, joissa korostuvat yksilön kyky kohdata elämänmuutoksia ja tunte siitä, että hän voi vaikuttaa omaan elämäänsä (Gordon 1995; Rutter 1996). Toimijuuden tunnon puute kyvyttömyytenä vaikuttaa käännekohdissa voi johtaa heikkenevään hyvinvointiin tai tyytymättömyyteen (Holland & Thomson 2009). Aiemman tutkimuksen mukaan ihmiselle on luontevaa mieltää elämänkulun käännekohdiksi ne hetket, jolloin hän kokee voivansa omilla valinnoillaan vaikuttaa elämäänsä (Clausen 1995). Näin ollen käännekohtat kulkevat käsikädessä toimijuuden tunnon kanssa, sillä käännekohtia voidaan määritellä valinnanmahdollisuuden näkökulmasta.

Kulttuuriset normit, vuorovaikutustilanteet ja sosiaaliset kategoriat tarjoavat erilaisia toimijuuksia, joissa yksilön kokemus valinnanmahdollisuuksista vaihtelee (Ronkainen 2006). Feministisissä toimijuusteorioissa painotetaan erilaisten sosiaalisten kategorioiden, kuten sukupuolen, iän ja seksuaalisuuden merkitystä toimijuuden muotoutumisessa. Esimerkiksi sukupuoli vaikuttaa toimijuuden resursseihin ja siihen kohdistuviin odotuksiin. Sosiaaliset kategoriat ylläpitävät erilaisia rakenteellisia järjestyksiä, joihin ihmisiä luokitellaan muun muassa iän ja sukupuolen perusteella. (Ojala ym. 2009; Ojala 2010, 13.) Toimijuuden mahdollisuudet näkyvät esimerkiksi miesten ja naisten työurissa. Sukupuolittuneet normit ja

ihanteet voivat johtaa pakotettuun ammatinvalintaan, vaikka ihmisen omat mielenkiinnon kohteet suuntautuisivat toisaalle. (Vaattovaara 2015.)

Aiemmassa tutkimuksessa on painottunut erityisesti haastavassa elämäntilanteessa elävien nuorten käännekohtien ja toimijuuden kokemuksen tarkasteleminen. Tutkimuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi syrjäytyneet ja sairastuneet nuoret (esim. Ansell ym. 2011). Hass ja kumppanit ovat tutkimuksessaan selvittäneet huostaanotettujen nuorten elämänkulun käännekohtia, jotka ovat vieneet heitä elämässä eteenpäin. Tutkimuksesta ilmenee, että nuoren tunne mahdollisuudesta tehdä päätöksiä sekä kokemus sosiaalisesta ja aineellisesta tuesta ovat auttaneet nuoria selviytymään elämänkulun käännekohdissa. (Hass ym. 2014.) Elämänkulun käännekohdissa, kuten vanhempien erotessa tai parisuhteen kariutuessa, nuori voi kokea valinnanmahdottomuutta. Toisaalta elämänkulun käännekohtat voivat vahvistaa nuoren tunnetta itsestään toimijana ja kannustaa esimerkiksi itsenäistymisprosessissa. (Thomson ym. 2002.)

Toimijuuden tunnon ja elämänkulun käännekohtien suhde näyttäytyy aieman tutkimuksen valossa vastavuoroisena. Käännekohtat muovaavat ihmisen käsitystä hänen omista mahdollisuuksistaan valita ja vaikuttaa. Joissakin elämänkulun käännekohdissa, kuten läheisen sairastuessa, nuoren toimijuuden tunto voi olla heikkoa (Hamilton & Adamson 2013). Toisaalta toimijuuden tunto muoaa ihmisen suhtautumista elämänkulun moninaisiin käännekohtiin. Tällöin toimijuuden tunto ja luottamus itseän voivat auttaa nuorta sel-

viytymään haastavassa elämäntilanteessa (Thomson ym. 2002).

TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA AINEISTO

Artikkelin tutkimustehtävänä on selvittää, millaiset elämänkulun tapahtumat, hetket ja kohtaamiset nousevat haastattelijan nuorten kerronnassa käännekohtiksi ja miten nuorten toimijuus rakentuu näissä käännekohtissa. Tutkimusaineistona toimivat nuorten kanssa toteutetut haastattelut, valokuvat ja elämänspiraalit. Elämänspiraali on spiraalin muotoinen elämänkulkua kuvaava jana, johon nuoret merkitsivät elämänkulkujensa tärkeimpiä tapahtumia aina syntymästä haastatteluhetkeen saakka. Tämän artikkelin tulosluvuissa on esimerkkejä nuorten tekemistä spiraaleista (kuviot 1, 2, 3 ja 4). Päädyin tutkimuksessani käyttämään spiraali-muotoa elämänkulun kuvaajana, sillä en halunnut tyypistää nuoren elämää tasaiseen janaan. Spiraalin laajenevat kerrokset kuvaavat nuoren elämänkulkua, jossa nykyisyyttä ja tulevaisuutta rakennetaan menneisyyden päälle. Spiraalia voidaan kuvata päättymättömäksi kehäksi, jossa elämänkulun tapahtumien tulkinta ei lopu koskaan. (Juntunen 2019.) Spiraaleissa korostuvat nuorten yksilölliset elämänkulun ajoitukset, jotka haastavat ajatusta elämäntapaolosuhteista käsitteistä.

Nuoret tekivät spiraalit haastattelun aluksi ja he saivat kertoa niistä vapaasti. Tarvittaessa esitin nuorille lisäkysymyksiä heidän kerrontaansa liittyen. Lisäksi nuoret kertoivat valitsemistaan valokuvista. Olin pyytänyt nuoria tuomaan mukanaan kolme valokuvaa heille tärkeistä asioista tai ihmisistä. Valokuvissa

kuvattiin moninaisia teemoja, kuten tärkeitä hetkiä, ystäviä, harrastuksia, perheenjäseniä, vapaa-aikaa, lemmikkejä ja oleskelupaikkoja. Suurin osa nuorten kuvista oli otettu älypuhelimilla. Nuoret kertoivat tuomistaan valokuvista vapaasti. Haastattelutilanteissa käytin tarvittaessa puolistrukturoitua haastattelurunkoa, jonka kysymykset liittyivät nuoren elämään, kuten arkeen, harrastuksiin, yhteisöihin, hyvinvointiin, arvoihin ja unelmiin.

Elämänspiraalit ja valokuvat toimivat nuorten kerronnan tukena sekä auttavat heitä jäsentämään heidän elämänkulkuaan. Kertomalla tuottamastaan aineistosta nuoret luovat elämästään tarinoita ja antavat elämäntapahtumilleen merkityksiä (McAdams 2011, 590; Mishler 1986). Valokuvien ja spiraaleiden kautta liityn narratiiviseen tutkimusperinteeseen. Ymmärrän tutkimustiedon rakentuvan nuorten kertomusten kautta. Tässä artikkelissa narratiivilla tarkoitetaan nuorten kertomuksia heidän elämästään. Nuorten kertomukset eivät edusta yhteistä tai yleistettävää totuutta, vaan ne ovat yksilöiden omia tulkintoja ja subjektiivisia kokemuksia (Burkitt 1999, 46). Spiraalit ja valokuvat täydentävät toisiaan tutkimustilanteessa. Jos nuoren kerronta spiraalista oli niukkaa, saattoi hän avata elämänsä valokuvista puhuessaan laajemmin. Koska nuorten ilmaisutavat ovat vaihtelevia, voivat monipuoliset tutkimusmenetelmät tarjota vaihtoehtoisia kertomisen tapoja (Jokinen & Pirskanen 2015, 47).

Tutkimukseen osallistui 20 nuorta (10 tyttöä ja 10 poikaa), jotka olivat iältään 14–20-vuotiaita. Tutkittavat tulivat erilaisista taustoista ja he kaikki asuivat Kanta-Hämeen maakunnassa pienellä

paikkakunnalla. Haastattelut kestivät puolesta tunnista kahteen tuntiin ja ne tehtiin kodeissa, kahviloissa ja nuorisotilassa. Maakunnassa nuorten parissa työskentelevät henkilöt toimivat tärkeässä roolissa kysyessään paikallisilta nuorilta tutkimukseen osallistumisesta. Kaikki halukkaat nuoret olivat terveellisiä osallistumaan tutkimukseen. Osa nuorista osallistui tutkimukseen muiden nuorten kannustamina. Ennen haastattelua ja sen aikana neuvottelin osallistujien kanssa tutkimuksen säännöistä ja varmistin, että he olivat tietoisia siitä, mitä haastattelu koskee, miten se tapahtuu ja mitä heiltä odotetaan. Suurin osa nuorista osallistui paikallisen nuorisotilan toimintaan, josta heidät tavoitettiin tutkimukseen. Tutkimukseni ulkopuolelle jäivät ne paikkakunnan nuoret, jotka olivat täysin koulutuksen ja työn ulkopuolella. Tutkimustulokset kertovat pikkupaikkakunnan kontekstissa elävistä nuorista. Tämä konteksti raamittaa nuorten mahdollisuuksia valita esimerkiksi harrastuksia tai tulevaa opiskelupaikkaa.

Tutkimusaineiston analyysin tukena käytin ATLAS.ti -ohjelmaa, joka mahdollisti moninaisen aineiston rinnakkaisen tarkastelun. Vaikka analyysissäni kiinnitin erityisesti huomiota nuoren puheeseen, helpotti visuaalinen aineisto nuoren kerronnan ymmärtämistä ja analyysin syventämistä. Analyysitapana oli nuorten narratiivien aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Analyysini on kaksiosainen. Ensimmäisessä vaiheessa

analysoin nuorten kerronnan pohjalta, mitkä ovat heidän elämänsä käänteiskohdat. Analyysin toisessa osassa tarkastelin käänteiskohdista toimijuuden tunnon näkökulmasta. Aineistolähtöisen analyysin aluksi etsin aineistosta kuvauksia tapahtumista, hetkistä, kohtaamisista, ihmissuhteista ja siirtymistä, jotka nuorten puheessa muuttivat heitä tai heidän elämänsä suuntaa toimien elämänsä käänteiskohdina. Nämä kertomukset liittyivät esimerkiksi muutoksiin ihmissuhteissa, opiskelujen aloittamiseen, läheisen sairastumiseen tai nuoren kokemukseen itsensä voittamisesta. Ilmaisujen pohjalta aloin muodostaa koodeja, joita nimesin muun muassa nuoren itsensä käyttämien käsitteiden mukaisesti, kuten *seurustelun aloittaminen*, *kolari* ja *masennukseen sairastuminen*. Aineiston koodaamisen jälkeen ryhmittelin koodeja ja muodostin niistä perheitä. Esimerkiksi koodit *tapaturma*, *sairastuminen* ja *läheisen menettäminen* saivat yhteisen kategorisen nimen *yllättävät elämäntapahtumat*. Lopuksi muodostin aineistosta pääluokkia, joita ovat: *Sosiaaliset käänteiskohdat*, *Institutionaaliset käänteiskohdat*, *Sattumanvaraiset käänteiskohdat* ja *Voimaantumisen käänteiskohdat*. Esittelen näitä käänteiskohdista yksityiskohtaisemmin artikkelin tuloslukuissa.

Seuraavaksi analysoin, millaisena nuoret kokivat mahdollisuutensa valintojen tekemiseen elämänsä käänteiskohdissa. Esitän analyysin kulun seuraavan taulukon avulla.

Taulukko 1. Analyysin kulku.

K ä ä n e k o h d a t	Sosiaaliset käännekohtat	"Että mun tarvis, että mä oisin parempi, mun pitäis polttaa tupakkaa. Ja just, kun mun kaverit seurustelee ja mä en seurustele ja ehkä semmosissa asioissa tuntuu, että mä tunnen itteni huonommaksi tai näkymättömäksi."	<u>Sosiaaliset suhteet:</u> Luottamuksellinen vastuu/liiallinen vastuu, huoli läheisistä, kuulumisen/yksin jäämisen kokemus, arvostus, kokemus tasavertaisuudesta	<i>Kokemus sosiaalisesta tuesta, vastuusta ja yhteenkuuluvuudesta elämänkulun käännekohtassa</i>
	Institutionaaliset käännekohtat	"Ehkä mä sen itekin tiedän ja tiedostan, mutta se että vaikka ois taitoa ja tavallaan potentiaalia, mutta jos ei tavallaan tunne sitä omaks alaks tai tunne sitä, että on oma juttunsa, niin ei sieltä niin hirveesti haluu panostaa."	<u>Valinnanmahdollisuus:</u> Mahdollisuus/mahdottomuus vaikuttaa, kokemus kuulluksi tulemisesta, omat valinnat suhteessa toisten valintoihin	<i>Autonomian kokemukset elämänkulun käännekohtassa</i>
	Sattumanvaraiset käännekohtat	"Musta tuntu välillä että mä en kuuluu siihen et mä olin just niissä leikeissä et laitettiin aina siihen johonki rooliin mihin mä en ois halunnut itte."	<u>Identiteetti:</u> Itseluottamus/itseluottamuksen puute, rooli -odotukset, rohkeus olla oma itsensä, onnistumisen ja innostumisen kokemukset	<i>Minäpystyvyyden elämänkulun käännekohtassa</i>
	Voimaantumisen käännekohtat			

Etsin aineistosta ilmaisia ja niistä asioista, jotka tukivat tai heikensivät nuoren toimijuuden tuntoa eli kokemusta mahdollisuuksista vaikuttaa, valita ja toimia toisin elämänkulun moninaisissa käännekohtassa. Nuorten ilmaukset liittyivät muun muassa erilaisiin rooleihin, joita heille tarjottiin ulkoapäin. Esimerkiksi kokemus ulkopuolisuudesta saattoi syntyä paineesta mukautua nuorelle epäluontevaan rooliin. Samoin kuin analyysini ensimmäisessä osassa, muodostin ilmaisujen pohjalta sisällöllisiä koodeja, kuten *kokemukset tasavertaisuudesta, kuulluksi tulemisesta ja rohkeudesta olla oma itsensä*. Myöhemmin analyysissä yhdistelin koodien aihepiirejä, jotka liittyivät kysymyksiin sosiaalisista suhteista, valinnanmahdollisuuksista ja identiteeteistä. Aihepiirien pohjalta syntyivät analyysin pääluokat, joita ovat 1. *kokemus sosiaalisesta tuesta, vastuusta ja yhteenkuuluvuudesta elämänkulun käännekohtassa*, 2. *autonomian kokemukset elämänkulun käännekohtassa* ja 3. *minäpystyvyyden elämänkulun käänne-*

kohdissa. Tulosluvut rakentuvat näiden pääluokkien mukaisesti.

TUTKIMUKSEN EETTISIÄ HUOMIOITA

Tutkimuksen osallistujista suurin osa (18 nuorta) oli alaikäisiä ja kaksi heistä vielä 14-vuotiaita. Läpi tutkimuksen olen pyrkinyt huomioimaan nuorten iän. Tutkimusaiheeni, elämänkulkujen käännekohtien ja toimijuuden tunnon tarkasteleminen, vaati minulta sensitiivistä tutkimusotetta, sillä kerronnan hetkellä nuori saattaa paljastaa elämästään vaikeita ja kipeitä asioita (Lee 1993; Kallinen ym. 2015). Tällä tarkoitetaan luottamuksellista ja turvallista läsnäoloa haastatteluissa sekä sensitiivisyyttä ja vastuullisuutta tutkimuksen suunnittelussa ja julkaisuissa.

Jokainen tutkimukseen osallistunut allekirjoitti kirjallisen suostumuksen. Kysyin nuoren oman suostumuksen tutkimukseen osallistumiseen ja korostin, että tutkimuksessa mukana oleminen

pohjautuu vapaaehtoisuuteen ja nuori voi halutessaan perua osallistumisensa. Varmistin, saako nuoren spiraalia ja kuvia käyttää tutkimusjulkaisuissa. Lisäksi pyysin alle 15-vuotiaiden haastateltavien huoltajilta luvan lapsensa tutkimukseen osallistumiseen.

Visuaaliseen tutkimusaineistoon liittyy erityisiä eettisiä huomioita. Yksityisyyttä käsittelevät kysymykset ovat visuaalisen tutkimuksen eettisen pohdinnan ytimessä. Spiraaleissa ja etenkin valokuvissa on yksityiskohtia, joista haastateltavat saatettaisiin tunnistaa. Nuorten yksityisyyden suojelemiseksi olen julkaisuissani poistanut spiraaleista tunnistettavuutta helpottavia nimiä, paikkakuntia tai päivämääriä. (Wiles ym. 2008, 22–23.) Tutkittavien henkilöllisyyden suojelemiseksi päädyin jättämään nuorten valokuvat artikkelista pois kokonaan.

SOSIAALINEN TUKI, VASTUU JA YHTEENKUULUVUUS ELÄMÄNKULUN KÄÄNNEKOHDISSA

Nuoren toimijuuden tunto liittyy kokemuksiin sosiaalisesta tuesta, vastuusta ja yhteenkuuluvuudesta toisten ihmisten kanssa. Moninaiset vuorovaiikutussuhteet voivat joko vahvistaa tai heikentää nuoren toimijuuden tuntoa (Gordon 2005). Sosiaaliset suhteet ja toimintaympäristöt ovat merkittävästi

esillä nuorten kerronnassa heidän tekemistään spiraaleista ja valokuvista. Perheenjäsenten lisäksi tärkeitä suhteita nuorille ovat ystävät, seurustelukumppanit, sukulaiset, kummilapset ja koulu- ja harrastusyhteisöt sekä perheen nykyiset ja edesmenneet lemmikkieläimet. Nuorten elämän käännekohdat liittyvät usein toisiin ihmisiin. Tällaisia sosiaalisia käännekohtia ovat muun muassa vanhempien ero, seurustelun aloittaminen sekä ystävyysuhteiden solminen, mutta myös ihmissuhteiden päättyminen. Nuoret jakavat kokemuksiaan muuttuneista rooleistaan elämänselämän käännekohtissa. Esimerkiksi pienemmän sisaruksen syntymä voi muuttaa nuoren kokemusta omasta roolistaan perheessä ja vastuu nuoremista sisaruksista voi vahvistaa toimijuuden tuntoa. Vastuu voi näyttäytyä myönteisenä tunteena luottamuksesta, mutta myös toimijuuden tuntoa heikentävänä kokemuksena, kun vastuuta koetaan olevan liikaa (H17).

Kuviossa 1 on 15-vuotiaan tytön (H17) tekemä elämänspiraali. Nuori on kirjoittanut elämänspiraaliinsa vanhempiensa erosta ja heidän uusista parisuhteistaan. Nuori kertoo, miten vanhempien ero on vaikuttanut hänen elämäänsä. Nuorelle vanhempien ero on ollut elämänselämän käännekohta, joka on synnyttänyt kokemuksen vastuunkantajan roolista.

taas silleen, periaatteessa mulle iso ja tärkeä asia, koska isän ja mun välit ei ollut mitenkään hirveen hyvät. Aina oli vähän semmossii, kinaa ja tämmöstä. Ja sit kun ne eros niin meil isän kaa tuli joksikin aikaa tosi hyvät välit. Silleen kun ei kotona kinnasteltu, eikä asuttu saman katon alla niin aina kysyttiin kuulumisia ja sen semmosta. (H6, 17v.)

Vanhempien ero nuoren elämän käännekohtana voi johtaa kokemukseen välien lähentymisestä, mutta myös etäännyttämisestä. Nuori voi joissakin tilanteissa kokea eron myönteisenä asiana, sillä se on voinut lisätä yhteenkuuluvuuden kokemusta suhteessa vanhempiin tai helpottaa kodin riitaista ilmapiiriä. Toimijuuden tunnon näkökulmasta kahden kodin välillä liikkuminen voi tarkoittaa nuorelle valinnanmahdollisuutta siitä, kuinka usein hän haluaa nähdä vanhempiaan (H12).

Monet haastateltavat kuvaavat parhaan ystävän kohtaamista elämän käännekohtaksi. Ystävät ovat esillä niin nuorten spiraaleissa kuin valokuvissa. Nuoret kertovat, kuinka jotkut ystävyysuhteet ovat elämänkulun aikana katkenneet ja kaveriporukat vaihtuneet esimerkiksi uusien harrastusten ja muuttojen myötä. Haastateltavat kuvailevat omaa rooliaan kaveriporukoissa.

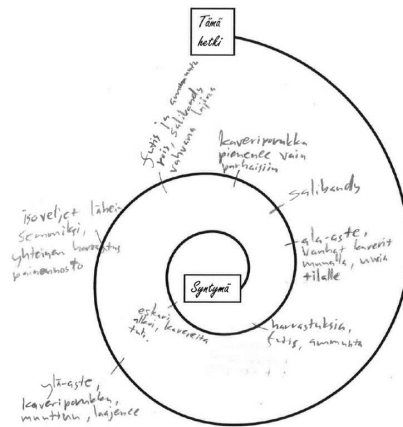
Tyttö: No, kyllähän sitä vois vaikuttaa vaikka mihin, jos vaan osais aukasta suunsa. Mä oon vähän semmonen nössykkä, että meen vähän muitten mukana joissakin asioissa ja liian kiltti, että ei oikein tuu sanottua, vaikka ehkä tarviinkin joskus jostain asioista. Et en mä jotenkin rupee änkeemään omaa mielipidettäni. Sit siit tulis vaan turhaa semmosta sananharkkaa ja välttelyä ja mä yritän välttää sitä viimeseen

asti, kun en mä halua tuhkata mun energiaa semmoseen, et mä rupeen tappelemaan jostain. (H3, 20v.)

Nuori (H3) kertoo, ettei välttämättä pysty aina sanomaan kaveriporukassaan suoraan, mitä ajattelee. Tyttö kertoo välttävänsä ristiriitoja. Näin ollen myös vaikeneminen voi olla nuoren omavaltinta. Nuoren toimijuuden tunto kaveriporukassa voi olla samanaikaisesti heikkoa ja vahvaa. Ristiriitojen pelossa nuori ei välttämättä kerro ajatuksiaan ääneen. Toisaalta vaikeneminen nuoren omana valintana osoittaa toimijuuden tuntoa, jossa ulospäin näyttäytyvä passiivisuus kätkee sisälleen sisäistä toimijuuden kokemusta (Juvonen 2014, 93).

Yksinäisyyden ja yksin olemisen kokemukset toistuvat monen nuoren puheessa. Yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemukset voivat heikentää nuoren kokemusta itsestään toimijana, sillä ulkopuolelle jääminen ei ole aina nuoren itsensä valinta. Tällöin nuori voi kyseenalaistaa omaa arvokkuuttaan. (Juntunen 2019.)

Haastateltava (H7) nostaa elämänspiraalista kertoessaan esille elämänsä aikana solmitut ystävyysuhteet ja harrastukset, joiden kautta hän on saanut kavereita. Kerronnassaan nuori palaa varhaislapsuuteensa ja silloin kokeamaansa yksinäisyyden tunteeseen. Esikoulu näyttäytyy nuoren puheessa elämänkulun käännekohtana, sillä silloin hän on alkanut solmia ystävyysuhteita ja kokenut yksinäisyytensä helpottaneen. Pojan puheessa korostuvat sosiaaliset suhteet ja niiden merkitys arjessa sekä elämän mielekkyyden kokemisessa. Nuoren mukaan lapsuudessa koettu yksinäisyys on vaikuttanut siihen, miksi

Kuvio 2. Elämänspiraali, poika 15v. (H7).

kaverit ja kuuluminen harrastusyhteisöihin ovat hänelle tärkeitä haastatteluhetkellä ja myös tulevassa elämänspiraalissa. Vaikka kokemus yksin jäämisestä voi heikentää toimijuuden tuntoa, voi se myös synnyttää sisäistä tunnetta halusta solmia ystävyysuhteita ja olla osa jotakin. Kuulumisen kokemus yhdistyy nuoren (H7) kerronnassa toimijuuden tuntoon, joka syntyy vertaissuhteessa toisiin ihmisiin.

Poika: *No kaikkihan me ollaan aika tasavertasia siinä, et ei kukaan oo mitenkään johtava eikä kukaan syrji toisia elikkä kaikki ollaan siinä ihan yhdessä samassa joukkueessa, että kaikki ollaan kavereita. (H7, 15v.)*

Edellä nuori kertoo joukkueesta, jossa hän pelaa. Yhteenkuuluvuuden kokemus liittyy ajatukseen tasavertaisuudesta. Tasavertaisessa joukkueessa nuori kokee voivansa vaikuttaa ja olla yhdenvertainen joukkueovereidensa kanssa. Näin ollen kokemus tasavertaisuudesta voi vahvistaa toimijuuden tuntoa.

AUTONOMIAN KOKEMUKSET ELÄMÄNKULUN KÄÄNNEKOHDISSA

Kokemus autonomiasta näyttäytyy keskeisenä toimijuuden tunnon ulottuvuutena nuorten elämänspiraalien käännekohtissa. Autonominen toimijuus tulee lähelle toimijuuden tunnon ajatusta. Molemmissa on kyse nuoren kokemuksesta hänen mahdollisuuksistaan vaikuttaa omaan elämänspiraaliansa ja tehdä valintoja. (Gordon 2005; Hass ym 2014.) Nuorten autonomiaan ja sen puutteeseen liittyvät kokemukset tulevat esille niin sosiaalisissa, institutionaalisissa, sattumanvaraisissa kuin voimaantumisenkin käännekohtissa.

Institutionaaliset käännekohdat ja erityisesti kasvatukselliset instituutiot, kuten päiväkotit ja koulut ovat esillä nuorten kerronnassa. Suurin osa nuorista käy läpi elämänspiraalissaan koulutuspolkuaan, aina esikoulusta haastatteluhetken elämäntilanteeseen asti. Monelle nuorelle esikouluun meneminen, yläkouluun siirtyminen ja

toisen asteen opintojen aloittaminen ovat olleet elämänkulun institutionaalisia käännekohtia. Nämä institutionaaliset käännekohdat ovat samalla myös sosiaalisia käännekohtia, sillä nuoren sosiaaliset verkostot ovat voineet muuttua.

Poika: *Sitten 13-vuotiaana siirryin yläasteelle, niin se oli tosi jännää aikaa, sitä mä ootin tosi paljon, elämä muuttu tosi paljon, todella paljon, huomattavasti ja elämäntavat muuttu. Kaveripiiri vaihtu ja oli vähän, se elämä oli paljon rankempaa ja silleen huoletonna, mutta omaa vastuuta kouluhommissa oli sitten enemmän. (H13, 15v.)*

Tyttö: *Niin ja sitten ysiluokka alko ja mä laitoin tohon, että mua pelotti, koska kyllä mua vähän pelotti mennä yheksännelle luokalle, koska kyllä mä tiedän, että tän luokan jälkeen pitää päättää mitä tekee ja mä en tiedä yhtään. Mua pelottaa se ja täs on vaan miettinyt, että mitä mä teen tulevaisuudessa. (H10, 15v.)*

Edellä nuoret (H13 ja H10) kertovat, millaisia ajatuksia yläkouluun siirtyminen ja toisen asteen opintojen aloittaminen heissä herättävät. Nuorten kertomuksissa nivelvaiheista korostuu vastuu omasta toimijuudesta. Institutionaaliset käännekohdat ja niihin liittyvät valinnat herättävät nuorissa myös stressiä ja jopa pelkoa. Tyttö (H10) kertoo pelostaan liittyen peruskoulun päättymiseen ja tulevan opiskelupaikan valintaan. Usean haastateltavan puheesta nousee ajatus siitä, että yläkoulussa elämän suuntaviivat tulisivat olla selvillä. Tämä paine tulee toisilta nuorilta, kotoa, koulusta tai julkisesta keskustelusta. Kokemus siitä, että nuoren tulisi tehdä päätöksiä tulevaan elämänkulkuunsa liittyen voi vaikuttaa toimijuuden tun-

toon heikentävästi. Kaikki nuoret eivät koe olevansa vielä valmiita tekemään suuria päätöksiä tulevaa elämänkulkuun koskien. Myös epävarmuuden esille nostaminen voi olla joillekin nuorille vaikeaa.

Nuoret tasapainoilevat ihanteellisen institutionaalisen polun ja oman näköisen elämänkulun rakentamisen välillä. Haastateltavat hakevat kerronnassaan merkityksiä tekemilleen valinnoille ja heidän toimijuuden tuntonsa koulutuksellisten ja ammatillisten valintojen suhteen vaihtelee. Toinen kokee itse valinneensa oman alansa, kun taas toinen kertoo pikemminkin päätyneensä opiskelupaikkaansa. Opiskelupaikkaan päätyminen voi johtua esimerkiksi kaverien valinnoista, sillä nuoret voivat valita opiskelupaikkansa sen perusteella, mihin ystävät ovat hakeneet (Juntunen 2019).

Nuoret tulevat pieneltä paikkakunnalta, jossa lukio on ainut mahdollinen jatko-opintomahdollisuus peruskoulun jälkeen. Haastateltavat pohtivat omia tavoitteitaan suhteessa tarjolla oleviin resursseihin. Nuori voi esimerkiksi kokea toimijuuden tuntonsa heikoksi silloin, kun hän jää paikalliseen lukioon siitä syystä, ettei hänen tarvitsisi muuttaa opintojen perässä muualle. Nuorten koulutuksellisiin ja ammatillisiin valintoihin liittyy myös ulkoapäin tulevia odotuksia. Toimijuuden tunto näissä valinnoissa voi tarkoittaa myös nuoren kokemusta mahdollisuudesta valita toisin kuin häneltä odotetaan. Tällaisesta tilanteesta on kyse esimerkiksi silloin, kun vanhemmat toivovat nuoren menevän lukioon, mutta nuori itse valitsee ammatillisen koulutuksen. Sosiaaliset rakenteet vaikuttavat ihmisen

kokemukseen hänen mahdollisuksistaan valita elämänkulun erilaisissa käännekohtissa ylläpitäen erilaisia ihanteita ja normeja. Toimijuuden tunto voi olla kokemusta myös toisin valitsemisesta. Ihminen voi toimijuudellaan ja kokemuksella toisin valitsemisesta haastaa ulkopuolelta määriteltyjä toimijuuden rajoja. (Juvonen 2015, 92.)

Rippikoulu on yksi nuorten elämän merkittävä institutionaalinen ja sosiaalinen käännekohta. Puolet nuorista on merkinnyt elämänspiraaleihinsa rippikoulun yhdeksi elämänkulun käännekohtaksi. Jotkut nuoret ovat tuoneet mukanaan valokuvia konfirmaatiopäivästä. Näin nuorten elämänkulut liittyvät ainakin rippikoulun ajaksi Evankelisluterilaisen kirkon instituutioon. Haastateltavista 19 on käynyt tai aikoo käydä rippikoulun. Vuonna 2016 suomalaisnuorten 15-vuotiaiden ikäluokasta jopa 85,8 prosenttia osallistui rippikouluun sukupuoleen katsomatta (Sakasti, Tilastot, Varhaiskasvatus-, nuoriso- ja rippikoulutyö). Rippikoulun tutkiminen toimijuuden tunnon näkökulmasta yhtenä nuoren elämän käännekohtana voi tarjota vastauksia rippikoulun suosiolle. Vaikka haastateltavat kertovat kontrollista ja säännöistä, joihin heitä veloitetaan rippikoulussa sitoutumaan, on rippikoulu kokemuksena myös itsenäisyyteen ja omaan ajatteluun kannustava. Toiset kertovat yllättyneensä siitä, että kristinuskon teemojen käsittely rippikoulussa ei tarkoittanutkaan uskonnon ”tuputtamista”. Usealla nuorella on ennakkoluuloja rippikoulun käymiseen liittyen. Nuorten puheessa kokemus osoittautuu kuitenkin useimmiten myönteiseksi, sillä nuoren omat ennakkoluulot ovat rippikoulun aikana murentuneet. Nuoret

korostavat ennen kaikkea rippikoulun sosiaalista ulottuvuutta.

Tyttö: Mun mielestä ripari oli tosi mukava. Mulla oli kyllä ennakkoluuloja siitä, koska tiesin ketä ihmisiä siellä on. Oli semmosia ihmisiä, jotka oli mun luokalla ja kenen kaa ei oikeestaan oo koskaan tullu niin hyvin toimeen. Pakostihan siinä riparilla joutuu puhuu. Olla yhtä porukkaa. (H14, 17v.)

Monet haastateltavista kertovat saaneensa uusia kavereita rippikoulusta. Nuorten väliset hierarkiat ovat hälvenneet yhteisen leiriviikon aikana (H14). Nuorille rippikoulun käyminen on tärkeä osa paikallista nuorisokulttuuria ja sitä pidetään eräänlaisena vedenjakajana lapsuuden ja nuoruuden välillä (esim. Porkka 2016, 92).

Kukaan nuorista ei kertonut kokevansa kotoa tulevaa painostusta rippikoulun käymiseen, vaan nuoret mielsivät sen omaksi valinnaksi. Nuorten kokemus rippikoulusta elämänkulun käännekohtana vaikuttaa olevan yhteydessä vahvaan toimijuuden tuntoon. Kun peruskoulua pidetään velvollisuutena, nähdään rippikoulu nuoren itsensä valintana. Rippikoulun ja konfirmaation jälkeen nuori voi valita suhteensa kirkkoon. Jotkut nuorista ovat toimineet tai aikovat tulevaisuudessa toimia isosina. Toisten puheessa suhde kirkkoon ja sen toimintaan jatkuu samankaltaisena kuin ennen rippikoulua, sopivan etäällä. Nuorten puheessa kirkko instituutiona näyttäytyy kuitenkin myös tulevan elämänkulun käännekohtassa, sillä useimmat nuoret haaveilevat kirkkohäistä ja omien lasten kastamisesta.

Poika: Mä en ollenkaan tiää, että jos mä en ees eroo kirkosta sitte jossai kohtaa, ni sitte

ku menee kummiski naimisii ni voi käyda iha kirkkohäissä (H12, 15v.)

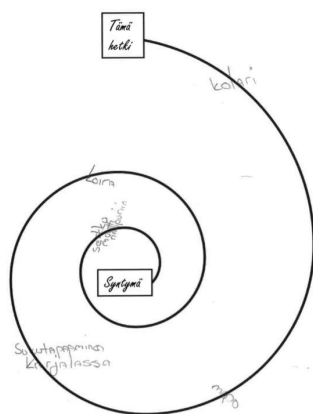
Aiemman tutkimuksen mukaan ulkoiset tekijät, kuten mahdollisuus kummina toimimiseen ja kirkolliseen vihkimiseen, ovat nuorille tärkeitä syitä rippikoulun käymiseen (Porkka 2017, 168). Tämän artikkelin tutkimustulokset vahvistavat ulkoisten tekijöiden merkitystä rippikoulun käymisessä.

MINÄPYSTYVYYS ELÄMÄNKULUN KÄÄNNEKOHDISSA

Nuorten kokemukset onnistumisesta, innostumisesta, itsensä voittamisesta ja selviytymisestä voivat vahvistaa toimijuuden tuntoa. Myönteiset kokemukset voivat toimia toimijuuden tuntoa lujittavina asioina (Gordon 2005). Nuoret kertovat haastatteluissa elämänsä käännepisteistä, jotka rohkaisevat nuorta toimimaan omien tavoitteidensa ja toiveidensa mukaisesti. Nimitän nuoren käsitystä selviytyä elämänsä erilaisista tehtävistä minäpystyvyydeksi, jolla tarkoitetaan ihmisen luottamusta

omiin kykyihinsä elämänsä moninaisissa tilanteissa (Bandura 1997).

Nuoret kertovat sattumanvaraisista elämänsä käännepisteistä. Tällaisia käännepisteitä ovat muun muassa nuorensa itsensä tai läheisen sairastuminen, onnettomuudet ja kuolemantapaukset. Myös muutokset ihmissuhteissa tapahtuvat nuorten mukaan usein yllättäen. Yllättävät elämäntapahtumat voivat aiheuttaa suuria muutoksia ihmisen elämässä (Oravala & Rönkä 1999). Nuoret jakavat kokemuksiaan siitä, kuinka elämä voi muuttua esimerkiksi läheisen sairastuessa tai onnettomuuden kohdatessa. Nuoret eivät voi vaikuttaa elämänsä käännepisteisiin tapahtumiin ja näin ollen toimijuuden tuntoa voidaan kokea valinnanmahdollisuuden näkökulmasta heikoksi. Nuorten puheessa korostuu kuitenkin oman suhtautumistavan vaikutus yllättävien käännepisteiden edessä. Nuoret ovat valmiita kantamaan vastuuta läheisistään vaikeissa elämäntilanteissa ja he näkevät, että oma asenne on ratkaisevassa roolissa selviytymisessä.

Kuvio 3. Elämänspiraali, poika 15v. (H2).

Poika: *Vuos sitten sattui kolari, kun oltiin menossa mummin synttäreille. Se oli merkittävä hetki. Isä ajo autoa ja näki, kun vastaantuleva menetti trailerin hallinnan. Se oli farmariauto ja fajia hiljens siihen sitten ja koitti mennä penkan puolelle, mutta se iski aika nästisti vanteeseen. Mulla on täydellinen kuva siitä silmissä vieläkin. (H2, 15v.)*

Poika: *Kyl se ainakin muutti vielä lähemmäksi välejä, eikä ne kuitenkaan niin erkaantuneet ollukaan eikä ne todellakaan nyttien ole. (H2, 15v.)*

Edellä nuori (H2) kertoo kolarista, johon hän on joutunut perheensä kanssa. Haastateltava on merkannut tapahtuman elämänspiraaliinsa. Nuoren mukaan kolari on lähentänyt perheenjäsenten keskinäisiä välejä. Haastateltava kertoo, että ilman kolaria perheenjäsenet eivät olisi toisilleen yhtä läheisiä kuin nuori kokee heidän olevan. Yllättävät elämäntapahtumat voivat kirkastaa elämän tärkeimpiä asioita ja näin vaikuttaa nuoren valintoihin. Arvojen suhde toimijuuden tuntuun on keskeinen, sillä nuoret rakentavat elämänskulkuaan ja käsitystään hyvästä elämästä suhteessa niihin asioihin, jotka ovat heille tärkeitä (Häkkinen & Salasuo 2016). Vieraksi koetut arvot voivat heikentää toimijuuden tuntoa silloin, kun yksilö kokee toimivansa vastoin arvojaan (Ikonen 2018).

Moni nuori kertoo menettäneensä elämänskulun aikana jonkun itselleen tärkeän ihmisen tai lemmikkieläimen. Nuoret ovat merkanneet näitä hetkiä spiraaleihin, ja jotkut ovat tuoneet haastatteluun valokuvia jo edesmenneistä läheisistä tai lemmikeistä. Eräs nuori kertoo, kuinka hän on alkanut vieraila useammin leskeksi jääneen isoäitinsä

luona. Toinen nuori puolestaan pohtii, kuinka voisi tukea ystäväänsä, jonka äiti on menehtynyt syöpään. Edellä poimitut esimerkit aineistosta osoittavat, kuinka yllättävä elämäntapahtuma voi herättää nuoressa kokemuksen vastuusta suhteessa hänelle tärkeisiin ihmisiin. Jotkut nuorista ovat seuranneet vierestä läheisen sairastumista. He kertovat, miten perheenjäsenen sairastuminen vaikuttaa koko perheeseen ja sen dynamiikkaan. Pelko läheisen menettämisestä voi lamauttaa nuoren toimijuuden tuntoa, jos nuori kokee, ettei hän voi vaikuttaa tilanteeseen. Toisaalta nuori voi yllättävissä ja haastavissa käännekohtissa osoittaa vahvaa toimijuuden tuntoa kantaessaan huolta läheisten voinnista.

Nuoren oma sairastuminen, sairauden kanssa elämään oppiminen tai siitä selviytyminen voivat heikentää, mutta myös vahvistaa, nuoren kokemusta itsestään toimijana.

Tyttö: *Varmaa ilma sairautta en olisi tämänöhen. Siis niinku nyt oon. Ja sit osaan eläytyä tai siis ymmärtää samassa tilanteessa olevia ihmisiä. (H5, 16v.)*

Poika: *Kärsimyskin opettaa ihmistä. Sitä kautta sen oppiikin, että mitä se on oikeesti, kun on masentunut. Näkee sitä, että kuinka paljon paremmin nyt on sit. Masennuskin on ollut... Se on pitkälti liittynyt tohon kiusaamiseen. Siis vaikeeseen elämäntilanteeseen. Sit kun alkaa näkee sitä elämää, että se ei oo niinkään lopullista. (H4, 19v.)*

Nuoret (H5 ja H4) ovat sairastaneet masennusta, jonka taustalla on heidän mukaansa aiemmat kokemukset kiusatuksi tulemisesta. Masennus vaikuttaa esimerkiksi heikkona itsetuntona, ve-

täytymisenä kotiin ja arkuutena solmia kaverisuhteita. Kokemus sairastumisesta voi toimia myös itseymmärryksen perustana. Ilman haastavaa kokemusta nuori ei olisi se ihminen, joka hän tuntee olevansa. Aiemman tutkimuksen (Saarelainen 2017) mukaan nuoren sairastuminen voi johtaa kokemukseen sairaudesta osana identiteettiä, kuten myös tämän tutkimuksen tulokset osoittavat. Kokemus masennuksesta voi auttaa ymmärtämään paremmin toisia ihmisiä, jotka ovat kokeneet saman. Ajallisuuden näkökulma toimijuuden tuntoon on tärkeä, sillä nykyisyyden ymmärtäminen menneisyyden kokemusten avulla voi vahvistaa nuoren kokemusta itsestään toimijana. Haastava elämänculun käännekohta voi johtaa vahvaan toimijuuden tuntoon, sillä selviytymisen kokemus on voinut osoittaa nuorelle hänen oman vahvuutensa.

Harrastuksen aloittaminen tai itsensä voittaminen haastavassa tilanteessa voivat tarkoittaa nuorelle elämänculun käännekohtia. Voimaantumisen käännekohtat ovat niitä elämänculun hetkiä, jotka vahvistavat nuoren tunnetta omista vahvuuksistaan, voimavaroistaan ja intohimoistaan. Voimaantuminen eli sisäinen voiman tunne on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, joka lähtee yksilöstä itsestään (Perkins & Zimmerman 1995). Voimaantumisen käännekohtat ja niihin liittyvät kokemukset ovat yhteydessä nuoren minäpystyvyyteen ja itsetuntoon.

Tyttö: Se oli varmaan jotenkin silleen, että halusin ottaa selvää missä mun rajat on. Mihin mun ääni tai laulu riittää tai silleen, että mä halusin ottaa selvää kuinka hyvin mä pärjään tämmöissä. Kyllä mulla oli sil-

leen just rohkeutta, että kyllä mä uskalsin olla yksin ja näin. (H1, 14v.)

Edellä nuori (H1) kertoo osallistumisestaan laulukilpailuun. Tyttö on merkinnyt kilpailun elämäncpiraaliinsa ja toi mukanaan kuvan tilanteesta. Vaikka nuori ei omien sanojensa mukaan pärjännyt kisassa hyvin, on siihen osallistuminen ollut hänelle elämänculun merkittävä käännekohta. Nuori on tyytyväinen itseensä, sillä osallistuminen vaati häneltä rohkeutta laulaa yksin lavalla. Nuori kertoo, että kokemus on lisännyt hänen luottamusta itseensä elämän eri osa-alueilla. Myönteinen kokemus elämänculun käännekohtana voi vahvistaa nuoren toimijuuden tuntoa ja näkyä rohkeutena olla oma itsensä erilaisissa tilanteissa.

Voimaannuttavat käännekohtat ovat esillä nuorten tekemisissä elämäncpiraaleissa ja valokuvissa.

Tyttö: Mä otin sinisen just sen takia et se on mun lempiväri ja mä aattelin, et laitan sillä kaikkii positiviisi muistoja mun elämästä ja sit henkilöitä. Sit noi kaks punasta eli eskari ja kesä 2012 on semmosia mistä mä en oo niin paljon tykänny. (H8, 17v.)

Edellä nuori (H8) kertoo, mikä merkitys on hänen valitsemillaan väreillä. Sininen on nuoren lempiväri ja se tarkoittaa elämänculun positiivisia tapahtumia, punainen kuvastaa vaikeita hetkiä. Kesällä 2012 nuori on kokenut itsensä yksinäiseksi. Tyttö kertoo, että hänellä on ollut itsetuntoon liittyviä ongelmia, jotka nuoren mukaan kulkevat käsikädessä yksinäisyyden kokemuksen kanssa. Toimiminen paikallisessa nuorisovaltuustossa (Nuva) on nuoren mukaan kasvattanut hänen luottamusta itseensä.

1995), osoittavat tämän tutkimuksen tulokset toimijuuden tunnon vaihteluvan käännekohtiksi mielletyissä elämänkulun tapahtumissa. Nuoret rakentavat kerronnassaan merkityssysteemejä, joissa käännekohtista löydetään moninaisia ulottuvuuksia. Käännekohtia ei voi tarkastella vain toimijuuden tuntoa vahvistavina tai heikentävinä kokemuksina. Usein nuori löytää käännekohtista niin valinnanmahdollisuuksia voimistavia kuin rajoittaviakin piirteitä.

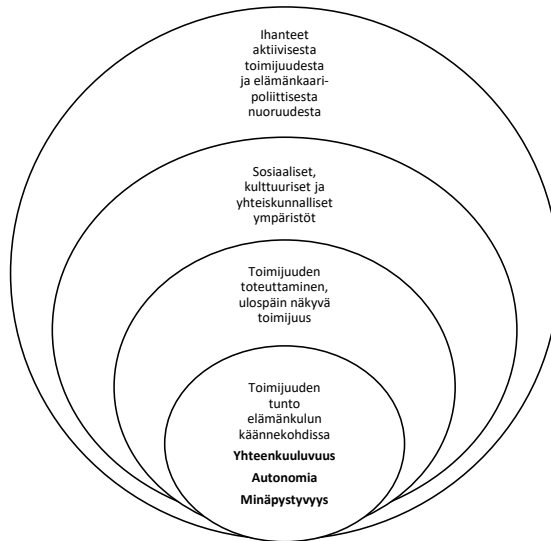
Käännekohtien tavoin toimijuuden tunnon rakennusaineita ei voida tarkastella toisistaan erillisinä. Kokemukset sosiaalisesta tuesta, autonomiasta ja minäpystyvyydestä liittyvät toisiinsa. Kokemukset sosiaalisesta tuesta ja yhteenkuuluvuudesta tai niiden puutteesta voivat vahvistaa, mutta myös heikentää autonomian ja minäpystyvyyden tunteita. Kokemus autonomiasta voi puolestaan vahvistaa minäpystyvyyden kokemusta. Tulokset tukevat ajatusta toimijuuden tunnon ja elämänkulun käännekohtien vastavuoroisesta suhteesta. Käännekohdat muovavat toimijuuden tuntoa sitä vahvistaen tai heikentäen riippuen siitä, millaisia merkityksiä nuori antaa niille kerronnassaan. Nuoren toimijuuden tunto voi määrittellä suhtautumista elämään elämänkulun moninaisten käännekohtien edessä.

Elämänkulun ja siihen liittyvien käännekohtien tarkasteleminen tarjoaa toimijuuden tunnon tutkimiseen ajallisuuden ulottuvuuden. Menneisyyden ja siihen liittyvien valintojen pohtiminen voi toimia itseymmärryksen välineenä nykyisyydessä ja tulevassa elämänkulussa. Vaikka nuori on voinut nähdä käännekohtaan liittyvän elämän-

tilanteensa toimijuuden tunnon näkökulmasta haastavana, voi juuri ajallisuus eli nykyisyyden ymmärtäminen menneisyyden avulla tarjota avaimia omien valintojen pohtimiseen. Vaikka elämänkulun tapahtumista seuraisi negatiivisia asioita, voivat nämä seuraukset tulevassa elämänkulussa saada myönteisiä merkityksiä (Elder 1998; Rutter 1996). Nuori voi kokea valinnanmahdottomuutta elämänkulun erilaisissa käännekohtissa, mutta myöhemmin kerronnan hetkellä hän voi ymmärtää, että esimerkiksi oma asennoituminen suhteessa käännekohtien tuomiin muutoksiin toimii nuoren valintana ja tuntona toimijuudesta. Näin käännekohtaan liittyvä toimijuuden tunto voi muuttua nuoren elämänkulussa.

Nuoren elämän käännekohtien tutkiminen juuri toimijuuden tunnon käsitteen avulla on tärkeää, sillä keskustelu nuorten toimijuudesta liittyy usein ulospäin havaittavaan toimijuuteen, aktiivisuuteen ja osallisuuteen (Kiilakoski 2012). Näin nuoren sisäinen toimijuuden kokemus voi hukkuu toimijuuden ihanteiden alle. Toimijuuden tunto herättää kysymään, miten nuori itse kokee toimijuutensa ja mahdollisuutensa valita. Seuraavassa kuviossa havainnollistan toimijuuden tuntoa elämänkulun käännekohtissa suhteessa toimijuuden toteuttamiseen, sosiaalisiin, kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin ympäristöihin sekä ihanteisiin aktiivisesta toimijuudesta ja elämäнкаaripoliittisesta nuoruudesta.

Suomalainen nuorisopolitiikka painottaa siirtymien merkitystä nuoren elämäнкаaren jaksottamisessa (Suurpää 2009). Tulokset viittaavat siihen, ettei pelkkien siirtymien ja erilaisiin palve-

Kuvio 5. Toimijuuden tunto

luihin osallistumisen tarkasteleminen riittää avaamaan nuoren elämänkulkua. Käännekohtia tutkimalla voidaan tavoittaa nuoren elämän merkityksellisiä hetkiä, jotka eivät välttämättä liity siirtymiin, mutta jotka muuttavat nuoren elämänkulun suuntaa ja suhtautumista elämään. Kuviossa 5 nuoren toimijuuden tunto on sijoitettu ympyrän keskelle. Jos keskustelu nuorten toimijuudesta rajoittuu vain toimijuuden toteuttamiseen (Cummings & Schermerhorn 2002) tarkastelemiseen, ei nuoren sisäinen kokemus itsestään toimijana välttämättä avaudu. Elämänkulun käännekohtat ja toimijuuden tunto linkittyvät toisiin ihmisiin sekä kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, joissa nuoret elävät. Ympyrän (Kuvio 5) ulkokehällä ovat ihanteet ja normit eli sosiaaliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset kategoriat, jotka ohjaa-

vat ihmisen valintoja (Ojala ym. 2009; Ronkainen 2006). Nuoret pohtivat valintojaan suhteessa odotusarvoiseen tapaan elää. Ajatus elämäkaari-politiikasta voi ruokkia mielikuvaa lineaarisesti etenevästä, ”oikeanlaisesta” elämänkulkusta. Kuten tässä tutkimuksessa käytetyt elämänkulkua kuvaavat spiraalit osoittavat, on jokaisen nuoren elämänkulkua uniikki. Johdannossa nostin esille ajatuksen siitä, kuinka elämäkaari-politiikan sijaan voitaisiin puhua elämäkulkupolitiikasta (Suurpää 2009). Idea voitaisiin viedä vieläkin pidemmälle: elämäkulkupolitiikan rinnalla voitaisiin tarkastella elämänkulun käännekohtien politiikkaa. Näin nuoret pääsisivät kertomaan niistä elämänkulun muutosvoimaisista tapahtumista, joihin peilaten he rakentavat nykyistä ja tulevaa elämäkulkuaan.

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Sanna & Lappalainen, Sirpa (2013) Samalla viivalla? Koulutuspolulta poikenneiden nuorten resurssit ja toisen asteen koulutus. Teoksessa Kristiina Brunila & Katariina Hakala & Elina Lahdelma & Antti Teittinen (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, 110–127.
- Ansell, Nicola & Lorraine, van Blerk & Haidu, Flora & Robson, Elsbeth (2011) Spaces, times, and critical moments. A relational time–space analysis of the impacts of AIDS on rural youth in Malawi and Lesotho. *Environment and Planning A: Economy and Space* 43(3), 524–544. <https://doi.org/10.1068/a4363>
- Bandura, Albert (1997) *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burkitt, Ian (1999) *Bodies of thought. Embodiment, identity and modernity*. London: Sage.
- Clausen, John (1995) Gender, contexts, and turning points in adults' lives. Teoksessa Phyllis Moen & Glen Elder & Kurt Luscher (toim.) *Examining lives in context! Perspectives on the ecology of human development*. Washington DC: American Psychological Association, 365–389. <https://doi.org/10.1037/10176-010>
- Cummings, Mark & Schermerhorn, Alice (2002) A developmental perspective on children as agents in the family. Teoksessa Leon Kuczynski (toim.) *Handbook of dynamics in parent–child relations*. California: SAGE Publications, 91–108. <https://doi.org/10.4135/9781452229645.n5>
- Ecclestone, Kathryn & Biesta, Gert & Hughes, Martin (2010) Transitions in the lifecourse. The role of identity, agency and structure. Teoksessa Kathryn Ecclestone & Gert Biesta & Martin Hughes (toim.) *Transitions and learning through the life course*. London: Routledge, 1–15.
- Elder, Glen (1998) The life course as a developmental theory. *Child Development* 69 (1), 1–12.
- Elder, Glen & Giele, Janet (2009) *The craft of life course research*. New York: Guilford Press. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1998.tb06128.x>
- Gordon, Tuula (2005) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Habermas, Tilmann (2010) *Autobiographical reasoning. Arguing and narrating from a biographical perspective*. Teoksessa Tilmann Habermas (toim.) *The development of autobiographical reasoning in adolescence and beyond. New directions for child and adolescent development* 131. San Francisco: Jossey-Bass, 1–17. <https://doi.org/10.1002/cd.285>
- Hall, Stuart (2002) *Identiteetti*, (suom.) Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Hamilton, Myra & Adamson, Elizabeth (2013) Bounded agency in young carers' lifecourse-stage domains and transitions. *Journal of Youth Studies* 16(1), 101–117. <https://doi.org/10.1080/13676261.2012.710743>
- Hass, Michael & Allen, Quaylan & Amoh, Michelle (2014) Turning points and resilience of academically successful foster youth. *Children and Youth Services Review* 44, 387–392. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.07.008>
- Holland, Janet & Thomson, Rachel (2009) Gaining perspective on choice and fate. Revisiting critical moments. *European Societies* 11 (3), 451–469. <https://doi.org/10.1080/14616690902764799>
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (2016) Sukupolvet ja hyvä elämä. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: OKM, Nuora & Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 183–192.
- Ikonen, Hanna-Mari (2018) ”Sitä palkinto ei ehkä koskaan tule”. Toimijuuden tunnustus ja maaseudun naisryttäjät. *Sosiologia* 55(2), 115–129.
- Jokinen, Kimmo & Pirskanen, Henna (2015) Verkostokartta ja aikajana lasten moninaisten perhesuhteiden tutkimisessä. Teoksessa Marleena Mustola & Johanna Mykkänen & Marja Leena Böök & Antti-Ville Kärjä (toim.) *Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusver-

- kosto, 46–54.
- Juntunen, Anna (2019) ”Minä uskon hyvään elämään.” Nuoret ja elämänsä rakentaminen. Helsinki: Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.
- Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2015) Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Jyväskylä: United Press Global.
- Kiilakoski, Tomi (2012) Kasvatus teknologisessa maailmassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Lee, Raymond (1993) *Doing research on sensitive topics*. London: Sage.
- McAdams, Dan (2011) *Life narratives*. Teoksessa Karen Fingerman & Cynthia Berg & Jacqui Smith & Toni Antonucci (toim.) *Handbook of life-span development*. New York: Springer, 589–610.
- Mishler, Elliot (1986) *Research interviewing. Context and narrative*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Nikander, Pirjo (1999) Elämänsä rakentaminen elämänsä rakentamiseen. Iän muuttuva merkitysmaailma. Teoksessa Ilkka Kangas & Pirjo Nikander (toim.) *Naiset ja ikääntyminen*. Helsinki: Gaudeamus, 27–43.
- Ojala, Hanna & Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Hanna Ojala & Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Ojala, Hanna (2010) *Opiskelemissa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmistien yliopistossa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Oravala, Sanna & Rönkä, Anna (1999) Käänteiskohdat elämänsä rakentamisessa. *Psykologia* 34 (4), 274–280.
- Paju, Elina (2013) Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Perkins, Douglas & Zimmerman, Marc (1995) Empowerment theory, research and application. *American Journal of Community Psychology* 23 (5), 569–579.
- <https://doi.org/10.1007/BF02506982>
- Piispa, Mikko (2013) ”Vapaasti olen saanut valita eikä mihkään ole pakotettu”. Katsaus suomalaisen huippu-urheilijan elämänsä rakentamiseen. Teoksessa Mikko Piispa & Helena Huhta (toim.) *Epätavallisia elämänsä rakentajia. Huippu-urheilijat ja -taiteilijat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 13–55.
- Piispa, Mikko & Salasuo, Mikko (2014) Taiteilijan elämänsä rakentaminen. Tutkimus nuorista taiteilijoista 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Porkka, Jouko (2016) Rippikoulu ja isostoiminta aikuisuuteen kasvattajina. Sisä- ja ulkosyntyinen uskonnollisuus sekä sosiaalinen pääoma. Teoksessa Joonas Salminen (toim.) *Miten Suomi uskoo?* Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, 90–125.
- Porkka, Jouko (2017) Rippikoululaisten ja isosten uskonnollisuuden ja motivaation muutokset sekä Matteus-efekti. Teoksessa Jarmo Kokkonen (toim.) *Tehdään ihmeitä! Osallisuus, vapaaehtoisuus, jäsenyys ja hengellisyys isostoiminnassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 153–188.
- Ronkainen, Suvi (2006) Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa: Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) *Väkivalta – seuraamukset ja haavoittuvuus*. Helsinki: Talentum.
- Ronkainen, Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 4, 388–401.
- Rutter, Michael (1996) Transitions and turning points in developmental psychopathology. As applied to the age span between childhood and mid-adulthood. *International Journal of Behavioral Development* 19 (3), 603–626. <https://doi.org/10.1080/016502596385712>
- Saarelainen, Suvi-Maria (2017) *Meaningful life with(out) cancer. Coping narratives of emerging Finnish adults*. Helsinki: Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.
- Sakasti, Tilastot, Varhaiskasvatus-, nuorisotutkimus- ja rippikoulutyö. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content3F24FC>.

- Luettu 27.3.2018.
- Settersten, Richard (2003) *Invitation to the life course. Toward new understandings of later life*. New York: Baywood Publishing Company.
- Shildrick, Tracy & MacDonald, Robert (2008) *Understanding youth exclusion. Critical moments, social networks and social capital*. *Youth and Policy* 99, 46–64.
- Suurpää, Leena (toim.) (2009) *Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.
- Thomson, Rachel & Bell, Robert & Holland, Janet & Henderson, Seila & McGrellis, Sheena & Sharpe, Sue (2002) *Critical moments. Choice, chance and opportunity in young people's narratives of transition*. *Sociology* 36 (2), 335–354. <https://doi.org/10.1177/0038038502036002006>
- Tolonen, Tarja (2005) *Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulu siirtymässä*. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Lehtokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia Aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 35–65.
- Vaattovaara, Virpi (2015) *Elämäntulkku ja toimijuus. Lapin maaseudun nuorista aikuisiksi 1990–2011*. Rovaniemi: Lapin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta.
- Vehviläinen, Jukka (2006) *Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt*. Helsinki: Opetushallitus.
- Wiles, Rose & Prosser, Jon & Bagnoli, Anna & Clark, Andrew & Davies, Katherine & Holland, Sally & Renold, Emma (2008) *Visual ethics. Ethical issues in visual research*. Review paper. Southampton: ESRC National Centre for Research Methods.
- Wyn, Johanna & Woodman, Dan (2006) *Generation, youth and social change in Australia*. *Journal of Youth Studies* 5, 495–514. <https://doi.org/10.1080/13676260600805713>